

SELITYKSIÄ
NIMIHAKEMISTO

SELITYKSIÄ

- ¹ Engels kirjoitti teoksen *Työväenluokan asema Englannissa* syyskuussa 1844 — maaliskuussa 1845 Barmenissa. Hän oli tutkinut Englannin proletariaatin elinoloja Englannissa ollessaan (marraskuussa 1842 — elokuussa 1844) ja aikoi omistaa tälle kysymykselle yhden luvun suunnitteilla olevasta teoksesta, jonka oli määrä kuvata Englannin yhteiskuntahistoriaa. Engelsille valkeni proletariaatin erityinen rooli porvarillisessa yhteiskunnassa, mikä pani hänet omistamaan Englannin työväenluokan aseman tutkimukselle erillisen teoksen. Julkaisemme tässä osassa yhden luvun kyseisestä teoksesta.
- ² Tarun mukaan Rooman patriisi Menenius Agrippa suostutti vuonna 494 eaa. kapinaan nousseet plebeijit alistumaan kertomalla heille tarinan ihmisruumiin jäsenistä, jotka suutuivat mahalaukulle.
- ³ Tarkoitetaan provokaattorin aikaansaamaa chartistien ja poliisin välisiä yhteenottoja Sheffieldissä, Broadfordissa ja muissa kaupungeissa. Yhteenottojen seurauksena monet liikkeen johtajat ja osanottajat tulivat vangituksi.
- ⁴ *Mechanics' Institutions* olivat iltakouluja, joissa työläisille opetettiin joitakin yleissivistäviä ja teknisiä aineita. Ensimmäiset tuollaiset koulut syntyivät Englannissa 1823 (Glasgowissa) ja 1824 (Lontoossa). 1840-luvun alkupuolella niitä oli yli kaksisataa ja ne sijoituivat pääasiassa tehdaskaupunkeihin Lancashireen, Yorkshireen. Porvaristo käytti hyväkseen näitä kouluja valmentakseen ammattipäteviä työläisiä teollisuutta varten ja alistaakseen nämä työläiset vaikutukseensa.
- ⁵ Kysymys on Marxin artikkelista Mozelin kirjeenvaihtajan puolestakseen.
- ⁶ Saksalainen taloustieteilijä List on esittänyt protektionistiset katsomuksensa kirjassa *Das nationale System der politischen Oeconomie* (Kansantaloustieteen kansallinen järjestelmä). Stuttgart ja Thübingen. 1841.
- ⁷ Englantilaisten siirtomaatorjuuttajien Kiinaa vastaan käymien ns. oopiumisotien päätyttyä 1842 jälkimmäinen pakotettiin hyväksymään epätasa-arvoinen Nankingin sopimus; yksi sopimuksen ehdoista edellytti Kiinan viiden satamakaupungin Kantonin, Šanghaiin, Amoyin, Ningpon ja Futšoun avaamista Englannin kaupalle.

©Издательство «Прогресс», 1978.

©Suomennos. Kustannusliike Edistys 1978.

- ⁸ *Teesejä Feuerbachista* Marx kirjoitti Brysselissä keväällä 1845 ' ne sisältyvät hänen Muistikirjaansa vuosilta 1844—1847. Teesit näkivät ensi kertaa päivänvalon 1888, jolloin Engels julkaisi ne liitteessä teoksensa Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu erilliseen painokseen. Otsikko Teesejä Feuerbachista on Moskovassa NKP:n KK:n yhteydessä toimivan Marxismi-leninisin instituutin panema ja se perustuu Engelsin alkulauseeseen hänen teokseensa Ludwig Feuerbach. Saman teoksen liitteessä Teesit on otsikoitu Marx Feuerbachista, ja Marxin Muistikirjassa mainitaan nimi Feuerbachista. Ennen Teesien julkaisemista 1888 Engels toimittajana teki niihin joitakin muutoksia tehdäkseen lukijalle helppotajuisemmaksi kirjoituksen, jota Marx ei ollut tarkoittanut julkaistavaksi. Tähän laitokseen Teesit on otettu Engelsin julkaisemassa asussa, mutta Marxin käsikirjoituksen perusteella on lisätty kursivoitajeja ja lainausmerkkejä, jotka puuttuvat vuoden 1888 painoksesta.
- ⁹ *Saksalainen ideologia. Feuerbachin, B. Bauerin ja Stirnerin edustaman uusimman saksalaisen filosofian sekä monenlaisten profettojen edustaman saksalaisen sosialismin arvostelua* on Marxin ja Engelsin yhteinen teos, jota he kirjoittivat Brysselissä 1845—1846. Marx ja Engels olivat ensimmäisiä, jotka kehittivät Saksalaisessa ideologiassa kaikinpuolisesti materialistisen historiankäsityksen tieteellisen kommunismin teorian filosofisena perustana. Teosta ei julkaistu Marxin ja Engelsin eläessä. Saksalaisen ideologian käsikirjoitus koostui kahdesta osasta, joista ensimmäinen sisälsi Hegelin jälkeisen filosofian ja toinen »todellisen sosialismin» arvostelua. Kyseisen teoksen 1. luvussa, jonka julkaisemme tässä osassa, on esitetty koko teoksen myönteinen perussisältö, joten se on teoksen tärkein luku ja sillä on itsenäistä merkitystä. Ensimmäisen luvun aineisto on tässä laitoksessa sijoitettu samoin kuin venäjänkielisessä kirjasessa: К. Маркс и Ф. Энгельс. «Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического мировоззрений». (Новая публикация первой главы «Немецкой идеологии») [Karl Marx ja Friedrich Engels. »Feuerbach. Materialistisen ja idealistisen katsantokannan vastakkaisuus» (Saksalaisen ideologian ensimmäisen luvun uusi julkaisu)], jonka on valmistanut NKP:n KK:n yhteydessä toimiva Marxismi-leninisin instituutti ja joka julkaistiin Moskovassa 1966.
- ¹⁰ Tarkoitetaan D. F. Straußin pääteosta *Das Leben Jesu* (Jeesuksen elämä), joka pani alulle uskonnon filosofisen arvostelun ja hegeliläisen koulukunnan hajoamisen vanhoihin ja nuorhegeliläisiin.

- ¹¹ *Diadokit* olivat Aleksanteri Suuren sotapäällikköjä, jotka hänen kuoltuaan ryhtyivät kiivaaseen taisteluun vallasta. Valtataistelun aikana (4. vuosisadan lopulla ja 3. vuosisadan alussa eaa.) heikkona sotilaallis-hallinnollisena yhdistymänä ollut Aleksanterin monarkia hajosi useiksi erillisiksi valtioiksi.
- ¹² »*Maailmaa järkyttävät fraasit*» on sanonta eräästä nimettömästä artikkelista, joka julkaistiin aikakauslehdessä »*Wigand's Vierteljahrsschrift*», 1845, IV nide, s. 327.
- ¹³ Roomalaisten kansantribuunien Liciniuksen ja Sextiuksen vuonna 367 eaa. hyväksytty maalaki riisti Rooman kansalaisilta oikeuden omistaa enempää kuin 500 jugerumia (n. 125 ha) maata valtion maavaroista.
- ¹⁴ Kysymys on B. Bauerin artikkelista Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa.
- ¹⁵ Ks. Hegel. *Geschichte der Philosophie* (Historianfilosofia. Johdanto. Maailmanhistorian maantieteellinen perusta).
- ¹⁶ Tarkoitetaan B. Bauerin sanontaa hänen artikkelissaan Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa.
- ¹⁷ Johtopäätös että proletaarinen vallankumous voi voittaa ainoastaan samanaikaisesti edistyneissä kapitalistisissa maissa, oli paikallaan esimonopolistisen kapitalismin kaudella. Uusissa historiallisissa oloissa, monopolistisen kapitalismin kaudella Lenin tuli toisenlaiseen johtopäätökseen pitäen lähtökohtanaan löytämänsä lakia kapitalismin taloudellisen ja poliittisen kehityksen epätasaisuudesta imperialismiin kaudella, nimitäin johtopäätökseen sosialistisen vallankumouksen voiton mahdollisuudesta aluksi muutamissa tai jopa yhdessä erillisessä maassa. Lenin muotoili tämän uuden johtopäätöksen ensi kerran artikkelissaan Euroopan Yhdysvallat -tunnuksesta (1915).
- ¹⁸ Ks. B. Bauerin artikkelia Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa.
- ¹⁹ *Marseljeesi*, *Carmagnole* ja *Ça ira*, vallankumouslauluja Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudelta.
- ²⁰ Sanontoja M. Stirnerin kirjasta *Der Einzige und sein Eigentum* (Ainoa ja hänen omaisuutensa).
- ²¹ Tämä sanonta on peräisin B. Bauerin artikkelista Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa.
- ²² Sanonta M. Stirnerin kirjasta *Ainoa ja hänen omaisuutensa*.
- ²³ »*Hallische Jahrbücher*» ja »*Deutsche Jahrbücher*», nuorhegeliläisten kaunokirjallisen ja filosofisen aikakauslehden lyhennettyjä nimiä.
- ²⁴ B. Bauer. *Geschichte der Politik, Cultur und Aufklärung des achtzehnten Jahrhunderts*. Bd. 1—2, Charlottenburg 1843—1845 (1700-luvun politiikan, kulttuurin ja valistuksen historiaa).

- ²⁵ *Reininmaan laulu*, Ranskaa vastaan suunnattu saksalaisten nationalistien laulu.
- ²⁶ Tarkoitetaan Feuerbachin artikkelia »Kristinuskon olemuksesta' 'Ainoa ja hänen omaisuutensa' yhteydessä». Artikkelin päättyy seuraaviin sanoihin: »Näin ollen [Feuerbachia] ei voida nimittää materialistiksi tai idealistiksi enempää kuin samuuden filosofiksikaan. Mitä hän sitten on? Ajatuksissaan hän on samaa kuin todellisuudessaakin, hengessä samaa kuin lihassakin, aistillisessa olemuksessaan hän on ihminen, oikeammin, hän on yhteiskunnallinen ihminen, *kommunisti*, sillä F. näkee ihmisen olemuksen ainoastaan yhteiskunnallisuudessa.»
- ²⁷ L. Feuerbach. *Grundsätze der Philosophie der Zukunft*. Zürich und Winterthur 1843, S. 47. (Tulevaisuuden filosofian perustat).
- Engels lainaa ja kommentoi kyseistä kohtaa Feuerbachin kirjasta muistiinpanoissaan otsikolla Feuerbach, jotka nähtävästi oli tarkoitettu Saksalaisen ideologian ensimmäisen osan 1. lukua varten:
- »Oleminen ei ole yleinen, olioista erotettavissa oleva käsite. Se on yhtenäinen sen kanssa, mikä on... Oleminen on olemuksen edellyttämistä. *Millainen on olemukseni, sellainen on olemisenikin*. Kala on olemassa vedessä, mutta tästä olemisesta ei voida erottaa sen olemusta. Jo kieli samastaa olemisen ja olemuksen. Yksistään ihmiselämässä, ja siinäkin vain epänormaaleissa ja onnettomissa tapauksissa, oleminen voidaan erottaa olemuksesta; siinä voi sattua niin, ettei ihmisen olemusta olekaan siellä, missä hän itse on olemassa, mutta nimenomaan tämän jakautumisen vuoksi hän ei todellisessa mielessä olekaan sielullisesti siellä, missä sijaitsee hänen ruumiinsa. Vain siellä, missä on Sinun sydämesi, olet Sinä. Mutta kaikki oliot epäluonnollisia tapauksia lukuun ottamatta ovat mielellään siellä, missä ne ovat, ja ovat mielellään sitä, mitä ne ovat' (s. 47).
- Siinä olevaisen erinomaista puolustelua. Epäluonnollisia tapauksia, muutamia epänormaaleja tapauksia lukuun ottamatta Sinä tulet mielellään elämäsi seitsemännellä vuodella hiilikaivoksen portinvartijaksi ja vietät kerrallaan neljätoista tuntia yksinäsi pimeässä; ja koska Sinun olemisesi on tällaista, niin tällaista on myös Sinun olemuksesi. Aivan samoin on asian laita konerukin käyttäjällä. Sinun olemuksesi on sellainen, että Sinun on alistuttava johonkin työalaa.»
- ²⁸ »*Litto*» (Verein), Stirnerin mukaan egoistien vapaaehtoinen yhdistys.
- ²⁹ J. Aikin. *A Description of the Country from thirty to forty Miles round Manchester*. London 1795 (Kuvaus Manchesterin ympäristöstä kolmenkymmenen, neljänkymmenen mailin säteellä).
- ³⁰ Lainaus on artikkelista *Lettre sur la Jalousie du Commerce* (Kirje kilpailusta kauppa-alalla), joka sisältyy I. Pinton kirjaan *Traité de la Circulation et du Crédit*. Amsterdam 1771 (Tutkimus kauppavaihdosta ja luotosta).

- ³¹ A. Smith. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London 1776 (Kansojen varallisuus).
- ³² Ks. J. J. Rousseau'n kirjaa *Du Contract social; ou, Principes du droit politique* (Yhteiskuntasopimus), joka ilmestyi Amsterdamissa 1762.
- ³³ Tarkoitetaan Stirnerin artikkelissaan «Stirnerin arvostelijat» esittämiä ajatuksia.
- ³⁴ Normannit valloittivat Englannin vuonna 1066 ja Napolin 1130.
- ³⁵ *Itä-Rooman valtakunta*, valtio joka erosi vuonna 395 Rooman orjavaltiosta ja jonka keskuksena oli Konstantinopol; myöhemmin sai nimeksi Bysantti. Valtakunta pysyi pystyssä vuoden 1453 turkkilaisvalloitukseen saakka.
- ³⁶ Italialainen kaupunki Amalfi oli 900—1000-luvulla kukoistava liikekeskus. Amalfin merioikeus (Tabula Amalphantana) oli voimassa koko Italiassa, ja sen vaikutus ulottui laajalle myös Välimeren maihin.
- ³⁷ Filosofian kurjuus. Vastaus herra Proudhonin Kurjuuden filosofiaan on marxismin tärkeimpiä teoreettisia teoksia. Vuoden 1846 joulukuun lopulla luettuaan vähän ennen tätä ilmestyneen Proudhonin kirjan Taloudellisten ristiriitojen järjestelmä eli Kurjuuden filosofia Marx sai ajatuksen esiintyä arvostelevasti Proudhonin katsomuksia kohtaan, jotka estivät tuntuvasti tieteellisen kommunismin aatteiden leviämistä työläisten keskuuteen. Samalla Marx aikoi valaista tieteelliseltä materialistiselta kannalta joukon proletariaatin vallankumouksellisen liikkeen teoriaan ja käytäntöön liittyviä kysymyksiä. Vuoden 1847 huhtikuun alkuun mennessä Marx sai kirjan pääpiirteissään valmiiksi ja se oli luovutettu painoon.
- Filosofian kurjuus näki päivänvalon Brysselissä ja Pariisissa heinäkuun lopussa 1847. Kirjasta ei Marxin eläessä otettu uusintapainosta. Teoksen ensimmäinen saksankielinen laitos ilmestyi 1885. Engels toimitti käännöksen ja kirjoitti tuota painosta varten erityisen esipuheen ja useita selityksiä. Engels teki tekstiin korjaukset, jotka Marx oli merkinnyt vuoden 1847 ranskankieliseen laitokseen.
- ³⁸ Marx siteeraa kirjaa: Simonde de Sismondi. *Études sur l'économie politique*. T. I—II, Bruxelles 1837—1838 (Kansantaloustieteen tutkielmia).
- ³⁹ Lauderdale. *Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique*. Traduit de l'anglais, par E. Lagentie de Lavaisse. Paris 1808, p. 33.
- ⁴⁰ D. Ricardo. *Des principes de l'économie politique et de l'import*. Traduit de l'anglais par F. S. Constancio, avec des notes explicatives par J. B. Say. T. II, Paris 1835, p. 65 (Kansantalouden ja verotuksen periaatteet. Englannin kielestä käänntänyt

F. S. Constancio, selityksen ja arvostelevat huomautukset tehnyt J. B. Say).

- 41 Tarkoitetaan kirjaa: A. Anderson. *An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce from the Earliest Account to the Present Time* (Historiallinen ja kronologinen katsaus kaupankäynnin syntyyn alkaen sitä koskevista varhaimista tiedoista aina nykyaikoihin asti).
- 42 H. Storch. *Cours d'économie politique, ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*. T. I—IV, Paris 1823 (Kansantaloustiede eli kansojen hyvinvoinnin määräävien tekijöiden esitys).
- 43 A. Smith. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Kansojen varallisuuden olemuksen ja syiden tutkimus).
- 44 W. Atkinson. *Principles of Political Economy*. London 1840 (Kansantaloustieteen perusteet).
- 45 Th. Hodgskin. *Popular Political Economy*. London 1827 (Yleis-tajuinen kansantaloustiede).
- 46 W. Thompson. *An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness*. London 1824 (Tutkimus rikkauden jakoperiaatteista, jotka parhaiten onnellistavat ihmisiä).
T. R. Edmonds. *Practical, Moral and Political Economy*. London 1828 (Käytännöllinen, siveellinen ja poliittinen taloustiede).
- 47 J. F. Bray. *Labour's Wrongs and Labour's Remedy*. Leeds 1839 (Työn epäoikeudenmukaisuudet ja niiden poistamiskeinot).
- 48 Marx lainaa tässä lukua Voltairen teoksesta *Histoire du parlement* (Parlamentin historia); luvun otsikkona on *Finances et système de Lass [Law] pendant la régence* (Holhoojahallituskauten finanssit ja Lavin järjestelmä).
- 49 Tarkoitetaan Sayn huomautusta Ricardon kirjan ranskankieliseen painokseen.
- 50 N. W. Senior. *Political Economy*. In: *Encyclopedia Metropolitana, or Universal Dictionary of Knowledge*. Vol. VI, London 1836.
- 51 J. St. Mill. *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. London 1844.
Th. Tooke. *A History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1793 to 1837*. Vol. I—II, London 1838 (Hintojen historia ja rahankierron tila vuosina 1793—1837).
- 52 Th. Cooper. *Lectures on the Elements of Political Economy*.

- ⁵³ M. Th. Sadler. *The Law of Population*. Vol. I, London 1830, p. 83, 84.
- ⁵⁴ Kysymys on Quesnayn kahdesta pääteoksesta: *Tableau économique* (1758) ja *Analyse de Tableau économique*, joka julkaistiin 1770.
- ⁵⁵ Marx viittaa Quesnayn aikalaisen N. Baudeaun teokseen *Explication du Tableau économique* (Selitys taloustieteelliseen taulukkoon), joka julkaistiin 1770.
- ⁵⁶ G. W. F. Hegel. *Wissenschaft der Logik*, Bd. III; *Werke*, 2-te Aufl. Bd. V, Berlin 1841, S. 320 (Logiikan tiede, III nidos; Teokset, 2. painos, V osa).
- ⁵⁷ Marxin esittämät sanat ovat Lucretiuksen runoelman *De rerum natura* (Kaikkien olevaisten luonnosta) seuraavasta kohdasta: »mortalem vitam mors immortalis ademit» (kuolevaisen elämän vei kuolematon kuolema).
- ⁵⁸ A. de Villeneuve-Bargemont. *Histoire de l'économie politique*. Ensimmäinen painos ilmestyi Brysselissä 1839.
- ⁵⁹ Marx siteeraa A. Smithin kirjaa *Kansojen varallisuuden olemuksen ja syiden tutkimus seuraavan ranskankielisen painoksen mukaan: Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations*. T. I, Paris 1802, p. 33—34.
- ⁶⁰ Lemontey tarkoittaa omaa kirjaansa: *Raison, folie, chacun son mot; petit cours de morale mis à la portée des vieux enfants*. Paris 1801 (Järki ja mielettömyys — jokaiselle hänen omansa; vanhoille lapsille ymmärrettävä pieni siveysopetus, Pariisi 1801).
- Marx siteeraa Lemonteyn teosta *Influence morale de la division du travail* (Työnjaon siveellinen vaikutus).
- ⁶¹ A. Ferguson. *Essai sur l'histoire de la société civile*. T. II, Paris 1783, p. 108—110 (Porvarillisen yhteiskunnan historian tutkimus).
- ⁶² Ch. Babbage. *Traité sur l'économie des machines et des manufactures*. Paris 1833, p. 230 (Tutkimus koneiden ja tehtaiden taloudellisesta luonteesta).
- ⁶³ A. Ure. *Philosophie des manufactures, ou Economie industrielle*, Bruxelles 1836, t. I, première partie, chapitre I.
- ⁶⁴ P. Rossi. *Cours d'économie politique*. T. I—II, Paris 1840—1841.
- ⁶⁵ J. Steuart. *Recherche des principes de l'économie politique*. T. II, Paris 1789, p. 190—191.
- ⁶⁶ Voltaire. *L'homme aux quarante ecus* (Neljäkymmentä taalaria omistava ihminen),

- ⁶⁷ W. Petty. Political arithmetic (Poliittinen aritmetiikka). Kirjassa: W. Petty. Several essays in political arithmetic. London 1699 (Kuvauksia poliittisen aritmetiikan alalta).
- ⁶⁸ Tuohon aikaan Ranskassa voimassa olleet lait — porvarillisen vallankumouksen aikana 1791 perustuslakia säätävän kokouksen hyväksymä niin sanottu Le Chapelierin laki ja Napoleonin keisarikunnan kaudella laadittu rikoslaki — kielsivät työläisiltä ankaran rangaistuksen uhalla työväenliittojen perustamisen ja lakkojen järjestämisen. Ammattiliittojen kieltö kumottiin Ranskassa vasta 1884.
- ⁶⁹ *National Association of United Trades* (Ammattiyhdistysten kansallinen liitto), tradeunionistinen järjestö, joka perustettiin Englannissa 1845. Liiton toiminta rajoittui taloudelliseen taisteluun työvoiman parempien myyntiehtojen ja tehdaslainsäädännön parantamisen puolesta. Liitto pysyi pystyssä 1860-luvun alkuun saakka, mutta vuoden 1854 jälkeen se ei esittänyt huomattavaa osaa ammattiyhdistysliikkeessä.
- ⁷⁰ George Sand. Jan Žižka, historiallinen romaani. Johdanto.
- ⁷¹ *Kommunismin periaatteet* on Kommunistien liiton ohjelmaluonnos, jonka Engels kirjoitti Liiton Pariisin piirikomitean toimeksiannosta. Engels piti sitä valmistelevana luonnoksena ja 23.—24. marraskuuta 1847 päivätyssä kirjeessään Marxille ehdotti luopumista katekismuksen muodosta ja Kommunistien liiton ohjelman laatimista Kommunistisen manifestin muotoon. Kommunistien liiton toisessa kongressissa (29. marraskuuta — 8. joulukuuta 1847) Marxin ja Engelsin katsomukset hyväksyttiin täydellisesti; heidän tehtäväkseen annettiin Liiton ohjelman Kommunistisen puolueen manifestin laatiminen. Manifestia kirjoittaessaan marxismiin perustanlaskijat käyttivät hyväkseen monia Kommunismin periaatteissa esitettyjä perusajatuksia.
- ⁷² Ks. selitystä 17.
- ⁷³ Vastauksen asemesta 22:seen ja seuraavaan 23:nteen kysymykseen käsikirjoituksessa on sana »jää». Se tarkoittanee, että vastaus jää siihen asuun, millaiseksi se oli muotoiltu jossakin niistä Kommunistien liiton valmistelevista ohjelmaluonnoksista, jotka eivät ole säilyneet meidän päiviimme saakka.
- ⁷⁴ Marxin *Puhe kaupan vapaudesta*, joka julkaistiin ranskankielisenä Brysselissä helmikuussa 1848, käännettiin samana vuonna saksan kielelle, ja sen julkaisi Saksassa Marxin ja Engelsin ystävä ja oppilas Weydemeyer.
- ⁷⁵ Marx siteeraa kirjaa: Ricardo. On the principles of political economy and taxation (Kansantaloustieteen ja verotuksen periaatteet).

- ⁷⁶ Marx siteeraa kirjaa: A. Ure. Philosophie des manufactures, ou Economie industrielle (Manufaktuurien filosofia eli teollinen taloustiede).
- ⁷⁷ *Kommunistisen puolueen manifesti* on tieteellisen kommunismin ensimmäinen ohjelmallinen asiakirja, jossa Marxin ja Engelsin suuren opin perustat on esitetty johdonmukaisesti ja selvästi. »Tässä teoksessa esitetään nerokkaan selkeästi ja selväpiirteisesti uusi maailmankäsitys, johdonmukainen materialismi, joka käsittää myös yhteiskunnallisen elämän alan; dialektiikka täydellisimpänä ja syvällisimpänä oppina kehityksestä; teoria luokkataistelusta ja uuden, kommunistisen yhteiskunnan luojan, proletariaatin, maailmauhistoriallisesta vallankumouksellisesta tehtävästä» (V. I. Lenin).
- Marxin ja Engelsin Kommunistien liiton ohjelmaksi kirjoittama Manifesti julkaistiin ensi kertaa Lontoossa helmikuussa 1848. Tähän laitokseen sisältyvät varsinainen teoksen lisäksi Marxin ja Engelsin esipuheet teoksen myöhempiin painoksiin.
- ⁷⁸ *Kommunistien liitto*, Marxin ja Engelsin perustama proletariaatin ensimmäinen kansainvälinen kommunistinen järjestö, toimi vuosina 1847—1852.
- ⁷⁹ Tarkoitetaan helmikuun 1848 vallankumousta Ranskassa.
- ⁸⁰ »*The Red Republican*» (Punainen tasavaltalainen), chartistien viikkolehti, jota G. J. Harney julkaisi Lontoossa kesäkuusta marraskuuhun 1850. Manifesti julkaistiin supistettuna vuoden 1850 marraskuun 21.—24. numeroissa.
- ⁸¹ *Kesäkuun kapina*, Pariisin työläisten sankarillinen kapina 23.—26. kesäkuuta 1848; Ranskan porvaristo kukisti sen tavattoman julmasti. Kapina on historian ensimmäinen suuri proletariaatin ja porvariston välinen kansalaissota.
- ⁸² »*Le Socialiste*» (Sosialisti), viikkolehti, ilmestyi New Yorkissa lokakuusta 1871 toukokuuhun 1873 ranskan kielellä. Mainittu Kommunistisen puolueen manifestin ranskannos julkaistiin »*Le Socialiste*» lehdessä tammi—maaliskuussa 1872.
- ⁸³ Kysymyksessä on Kommunistisen puolueen manifestin ensimmäinen venäjänkielinen painos, joka ilmestyi Genèvessä 1869 Bakuninin kääntämänä. Bakunin oli venäjältäessään paikoin vääristellyt Manifestin sisältöä. Ensimmäisen painoksen puutteellisuudet oli poistettu 1882 Genèvessä ilmestyneessä Plehanovin venäjännöksessä. Plehanovin käännös pani alulle Manifestin aatteiden laajan leviämisen Venäjällä.
- ⁸⁴ Kyseessä on Vapaa venäläinen kirjapaino, jossa painettiin A. I. Herzenin ja N. P. Ogarjovin julkaisemaa vallankumouksellis-demokraattista sanomalehteä »*Kolokol*» (Kello). Tämä Herzenin perustama kirjapaino sijaitsi vuoteen 1865 saakka Lontoossa, minkä jälkeen se siirrettiin Geneveen. Tässä kirjapainossa valmistui 1869 Manifestin ensimmäinen venäjänkielinen painos.

- ⁸⁵ Marx ja Engels tarkoittavat tilannetta, joka muodostui narodnajavoljalaisten 1. maaliskuuta 1881 toteuttaman keisari Aleksanteri II murhan jälkeen, jolloin valtaistuimelle nousut Aleksanteri III pysytteli Hatsinassa, koska pelkäsi uusia mahdollisia vallankumouksellisia esiintymisiä.
- ⁸⁶ *Kölnin kommunistien oikeusjuttu* (4. lokakuuta — 12. marraskuuta 1852), Preussin hallituksen järjestämä oikeusjuttu Kommunistien liiton 11 jäsentä vastaan. Väärennettyjen asiakirjojen ja valheellisten todistusten perusteella seitsemän valtiopetoksesta syytettyä sai 3—6 vuoden vankilatuomion. Marx ja Engels paljastivat Preussin hallituksen kansainvälistä työväenliikettä vastaan käyttämät provokatoriset menetelmät.
- ⁸⁷ Tämän teoreettisen väittämän Marx ja Engels olivat lausuneet useissa teoksissaan alkaen 1840-luvulta; tässä sanamuodossa se esiintyy Kansainvälisen työväenliiton säännöissä.
- ⁸⁸ *Kansainvälinen työväenliitto* (I Internationaali), työväenluokan ensimmäinen kansainvälinen joukkojärjestö, joka perustettiin 28. syyskuuta 1864 englantilaisten ja ranskalaisten työläisten koollekutsumassa työläisten kansainvälisessä kokouksessa. Karl Marx oli I Internationaalin organisoiija ja johtaja, sen Perustamismanifestin, Sääntöjen ja muiden ohjelmallisten ja taktisten asiakirjojen laatija. Ensimmäisen Internationaalin johtavana keskuselimenä oli Kansainvälisen työväenliiton Pääneuvosto. Ensimmäinen Internationaali johti eri maiden työläisten taloudellista ja poliittista taistelua ja lujitti heidän kansainvälistä solidaarisuuttaan. Sillä oli valtava merkitys marxismin levittämiseksi ja työväenliikkeen yhdistämiselle sosialismin kanssa.
- Pariisin kommuunin kukistumisen jälkeen työväenluokan tehtäväksi tuli kansallisten joukkopuolueiden perustaminen I Internationaalin esittämien periaatteiden pohjalla. »Ottaan huomioon Euroopassa muodostuneen tilanteen pidän ehdottoman hyödyllisenä lykätä väliaikaisesti taka-alalle Internationaalin muodollisen organisaation», kirjoitti Marx vuonna 1873. Kansainvälinen työväenliitto lakkautti tosiasiallisen olemassaolonsa 1873, mutta virallisesti se lakkautettiin Philadelphiasa 1876 pidetyssä konferenssissa.
- ⁸⁹ *Ensimmäisen Internationaalin Genèven kongressi* oli koolla 3.—8. syyskuuta 1866. Siinä oli läsnä 60 edustajaa Englannin, Ranskan, Saksan ja Sveitsin jaostoista ja työväenyhdistyksistä sekä Pääneuvostosta. Pääneuvoston virallisena alustuksena luettiin Marxin laatima Ohje erillisistä kysymyksistä väliaikaisen Pääneuvoston valtuutetuille. Genèven kongressi vahvisti niin ikään Kansainvälisen työväenliiton säännöt ja ohjesäännöt.
- Työväen kansainvälinen sosialistikongressi*, joka pidettiin Pariisissa 14.—20. heinäkuuta 1889, oli itse asiassa II Internationaalin perustava kongressi. Siinä oli läsnä 393 valtuutettua Euroopan ja Amerikan 20 maasta. Kongressin koollekutsumista edelsi sitkeä taistelu, jota marxilaiset kävivät Engelsin joh-

dolla Ranskan opportunisteja (possibilisteja) ja heidän kannattajiaan vastaan Englannin sosiaalidemokraattisesta liitosta; nämä pyrkivät ottamaan käsiinsä kansainvälisen työväenliikkeen johdon. Opportunistit kärsivät tappion saamatta tukea työväenpuolueiden enemmistön taholta eivätkä osallistuneet kongressiin.

Työväen kansainvälisessä sosialistikongressissa kuultiin sosialistipuolueiden edustajien kertomukset työväenliikkeestä kussakin maassa, kehiteltiin kansainvälisen työväenlainsäädännön perusteet ja esitettiin vaatimus kahdeksantuntisen työpäivän lakisääteisestä voimaansaattamisesta. Kongressi päätti julistaa toukokuun 1. päivän työväenluokan kansainväliseksi juhlaksi. Kongressi korosti proletariaatin poliittisen organisaation ja työläisten poliittisten vaatimusten toteuttamisen puolesta käytävän taistelun välttämättömyyttä.

⁹⁰ *Kongressi-Puolaksi* nimitettiin Puolan sitä osaa, joka siirtyi Venäjälle Wienin 1814—1815 kongressin päätöksen mukaisesti Puolan kuningaskunnan nimellä.

⁹¹ Ajatus siitä, että vuoden 1848 vallankumousten häviämisenkin jälkeen taantumuspiirit toimisivat tavallaan vallankumouksen testamentin täyttäjinä toteuttamalla tarpeen tullen sen vaatimuksia, vaikkakin pilakuvamaisesti ja irvokkaasti, esiintyi monissa Marxin teoksissa, mm. artikkelissa »Erfurtilaisuus vuonna 1859».

⁹² Marx ja Engels käyttivät myöhemmissä teoksissaan »työn arvo» ja »työn hinta» käsitteiden asemesta Marxin käyttöön ottamia tarkempia käsitteitä: »työvoiman arvo» ja »työvoiman hinta».

⁹³ Kysymyksessä on liike äänioikeuden uudistamiseksi. Kansanjoukkojen painostuksesta Englannin parlamentin alahuone hyväksyi uudistuksen 1831 ja ylähuone vahvisti sen lopullisesti kesäkuussa 1832. Uudistus oli suunnattu maa- ja rahaylimystön poliittista monopolia vastaan ja se avasi teollisuusporvariston edustajille pääsyn parlamenttiin. Liberaali porvaristo petti proletariaatin ja pikkuporvariston, eivätkä ne saaneet äänioikeutta, vaikka olivatkin päävoimana taistelussa uudistuksen puolesta.

⁹⁴ *Legitimistit*, perinnöllisen suurmaanomistuksen etuja ajaneen, 1830 kukistetun »legitiimin» (laillisen) Bourbonien hallitsijasuvun kannattajat. Taistelllessaan rahaylimystöön ja suurporvaristoon nojannutta valta-asemassa ollutta Orléansien (1830—1848) hallitsijasukua vastaan osa legitimisteistä turvautui välistä sosiaaliseen demagogiaan tekeytyn työtätekevien puolustajaksi porvariston riistolta.

Nuori Englanti, ryhmä englantilaisia tory-puolueeseen kuuluneita poliitikkoja ja kirjailijoita; ryhmä perustettiin 1840-luvun alussa. Ilmaisten maaylimystön tyytymättömyyttä porvariston taloudellisen ja poliittisen mahdin voimistumista johdosta Nuoren Englannin jäsenet ilmaisivat monissa teoksissa

- saan myötätuntoa työläisten hädänalaiselle asemalle käyttäköseen työväenluokkaa hyväkseen taistelussaan porvaristoa vastaan.
- ⁹⁵ *Chartistit*, Englannin työväenluokan 1830- ja 1840-luvun vallankumouksellisen joukkoliikkeen osanottajia. Chartistit julkaisivat kansankartan (Charter, mistä nimi chartistit johtuukin), jossa vaadittiin yleistä äänioikeutta, parlamentin jäsen ehdokkaiden varallisuussensuksen poistamista yms. Useiden vuosien aikana kautta maan pidettiin joukkokokouksia ja mielenosoituksia, joihin osallistui miljoonia työläisiä ja käsityöläisiä. Enimmäkseen maaylimystön ja suurmaanomistajien edustajista koostunut Englannin parlamentti kieltäytyi vahvistamasta kansankarttaa ja torjui kaikki chartistien anomukset. Hallitus kohdisti chartisteihin julmia rankaisutoimenpiteitä, liikkeen johtajat vangittiin ja liike tukahdutettiin.
- ⁹⁶ *Reformistit*. Kysymys on tasavaltalaisista demokraateista ja pikkuporvarillisista sosialisteista, jotka kannattivat ranskalaisista lehteä »La Réforme» (julkaistiin Pariisissa 1843—1850) ja esiintyivät tasavallan pystyttämisen ja eräiden demokraattisten ja sosiaalisten uudistusten toteuttamisen puolesta.
- ⁹⁷ Helmikuussa 1846 Puolan maakunnissa valmisteltiin kapinaa, joka tähtäsi Puolan kansalliseen vapautukseen. Kapinan alullepanijoiden kärjessä olivat puolalaiset vallankumoukselliset demokraatit (Dembowski ym.). Tilanomistaja-ainesten kavaluksen ja Preussin poliisin toimeenpaneman kapinan johtajien vangitsemisen vuoksi koko maan käsittäväksi suunniteltu kapina meni myttyyn ja maassa tapahtui vain erillisiä vallankumouksellisia purkauksia. Ainoastaan Krakovassa, joka oli vuodesta 1815 Itävallan, Venäjän ja Preussin yhteisen valvonnan alla, kapinalliset saavuttivat 22. helmikuuta voiton ja perustivat Kansallisen hallituksen, joka julkaisi manifestin feodaalisten rasitusten lakkauttamisesta. Krakovan kapina tukahdutettiin maaliskuun alussa 1846. Marraskuussa 1846 Itävalta, Preussi ja Venäjä allekirjoittivat sopimuksen Krakovan liittämistä Itävallan keisarikuntaan.
- ⁹⁸ Kysymyksessä on säätyelin, joka koostui Preussin kaikkien provinssien maapäivien edustajista. Tässä tapauksessa Marx tarkoittaa *tolsta yhdistettyjä maapäiviä*, jotka kutsuttiin koolle Camphausenin ministerikaudella 2. huhtikuuta 1848. Maapäivät hyväksyivät lain Preussin kansalliskokouksen vaaleista ja myönsivät hallitukselle lainan, jonka vuoden 1847 yhdistetyt maapäivät olivat kieltäneet. Sen jälkeen, 10. huhtikuuta 1848, maapäivät laskettiin hajalle.
- ⁹⁹ Tarkoitetaan porvarillista vallankumousta 1566—1609 Alankomaissa, jotka kuuluivat Espanjan valtakunnalle. Vallankumouksessa punoutuivat toisiinsa porvariston ja kansanjoukkojen taistelu feodalismia vastaan ja kansallinen vapautussota Espanjan herruutta vastaan. Useiden tappioiden jälkeen Espan-

- jan oli pakko tunnustaa 1609 porvarillisen Hollannin tasavallan itsenäisyys. Alankomaiden 1500-luvun porvarillinen vallankumous avasi voitokkaiden porvarillisten vallankumousten aikakauden Euroopassa.
- ¹⁰⁰ »*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*» (Uusi Reinin lehti. Demokratian äänenkannattaja), 1. päivästä kesäkuuta 1848 19. päivään toukokuuta 1849 Kölnissä Marxin toimittamana ilmestynyt päivälehti; Engels kuului lehden toimituskuntaan.
- ¹⁰¹ *Saksalaisen työväenyhdistyksen* Brysselissä perustivat Marx ja Engels elokuun lopulla 1847. Yhdistyksen tarkoituksena oli Belgiassa asuvien saksalaisten työläisten poliittinen valistaminen ja tieteellisen kommunismin aatteiden levittäminen heidän keskuudessaan. Marxin ja Engelsin ja heidän aatetovereidensa johdolla yhdistys muodostui Belgiassa asuvien saksalaisten vallankumouksellisten proletaarien lailliseksi keskukseksi. Yhdistyksen parhaat ainekset kuuluivat Kommunistien liiton Brysselin jaostoon. Brysselin Saksalainen työväenyhdistys lakkasi toimimasta kohta Ranskan helmikuun 1848 porvarillisen vallankumouksen jälkeen, kun Belgian poliisi oli suorittanut sen jäsenten vangitsemisia ja karkotuksia.
- ¹⁰² Kysymyksessä on tsaarin armeijan hyökkäys Unkariin 1849 tarkoituksella tukahduttaa Unkarin vallankumous ja palauttaa itävaltalaisten Habsburgien valta.
- ¹⁰³ Kysymyksessä ovat touko—heinäkuussa 1849 Saksassa puhjenneet kansankapinat, joiden tarkoituksena oli puolustaa valtakunnan perustuslakia (jonka Frankfurtin kansalliskokous hyväksyi 28. maaliskuuta 1849, mutta joltin saksalaiset valtiot hylkäsivät). Kapinat tukahdutettiin heinäkuun puoliväliin mennessä 1849.
- ¹⁰⁴ Marx kirjoittaa Pääomassa: »Pidän klassisena kansantaloustieteenä kaikkea W. Pettyn jälkeistä taloustiedettä, joka tutkii porvarillisten tuotantosuhteiden sisäistä yhteyttä.» Klassisen kansantaloustieteen huomattavimpia edustajia olivat englantilaiset taloustieteilijät A. Smith ja D. Ricardo.
- ¹⁰⁵ Engels tarkoittaa vapun viettoa vuonna 1891. Joissakin maissa (esim. Englannissa ja Saksassa) vappua juhlittiin toukokuun 1. päivän jälkeisenä lähimpänä sunnuntaina, joka vuonna 1891 sattui 3:nneksi toukokuuta.
- ¹⁰⁶ *Keskuskomitean vetoomuksen Kommunistien liitolle* Marx ja Engels kirjoittivat maaliskuun lopulla 1850, jolloin he vielä uskoivat vallankumouksen uuteen nousuun. Keskuskomitean vetoomusta levitettiin salaa Kommunistien liiton jäsenten keskuudessa. Vuonna 1851 tämä Preussin poliisin joiltakin vangitsemiltaan Kommunistien liiton jäseniltä sieppaama asiakirja

julkaistiin saksalaisissa porvarillisissa lehdissä ja kahden poliisivirkailijan, Wermuthin ja Stieberin, kirjassa.

- ¹⁰⁷ *Pyhä allianssi*, Euroopan monarkkien taantumuksellinen liitto, jonka tsaristinen Venäjä, Itävalta ja Preussi perustivat 1815. Sen tarkoituksena oli vallankumousliikkeiden tukahduttaminen ja feodaalis-monarkistisen vallan säilyttäminen eri maissa.
- ¹⁰⁸ *Frankfurtin kokouksen vasemmisto*, pikkuporvarillinen kansalliskokouksen vasemmistosiipi, joka kutsuttiin koolle Saksan maaliskuun vallankumouksen jälkeen ja joka aloitti istuntonsa 18. toukokuuta 1848 Frankfurt am Mainissa. Kansalliskokouksen päätehtävänä oli Saksan valtiollisen pirstoutuneisuuden poistaminen ja yleisvaltakunnallisen perustuslain laatiminen. Kokouksen liberaalin enemmistön pelkuruuden ja horjunnan ja vasemmistosiiven epäröinnin ja epäjohtonmukaisuuden vuoksi kansalliskokous ei rohennut ottaa käsiinsä ylintä valtaa maassa eikä pystynyt asettumaan päättävälle kannalle Saksan vuosien 1848—1849 vallankumouksen peruskysymyksissä. Kansalliskokouksen oli pakko siirtyä 30. toukokuuta 1849 Stuttgartiin. 18. kesäkuuta 1849 se hajotettiin sotavoimin.
- ¹⁰⁹ »*Neue Oder-Zeitung*» (Uusi Oderin lehti), saksalainen porvarillisdemokraattinen päivälehti, joka ilmestyi tällä nimellä 1849—1855 Breslaussa (Wrocławssa). Marx oli 1855 lehden Lontoon-kirjeenvaihtajana.
- ¹¹⁰ Tässä agraarikysymyksessä esitetyt katsomukset liittyvät kiinteästi Marxin ja Engelsin 1840- ja 1850-luvulla lausumaan vallankumouksen kehitysnäkymien yleiseen arvioon. Kuten Lenin osoitti, marxismin perustanlaskijat olivat tuolla kaudella sitä mieltä, että kapitalismi oli jo raihnaista ja sosialismi jo lähellä. Pitäen tätä lähtökohtanaan Marx ja Engels vastustivat Vetoomuksessa tilanheroilta takavarikoidun maan luovuttamista talonpojille ja kannattivat maan siirtämistä valtion omistukseen ja sen luovuttamista yhdistyneen maalaisproletariaatin työläissiirtoloiden käyttöön.
- Venäjällä toteutetun Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen kokemukseen sekä muiden maiden vallankumousliikkeen kokemukseen nojaten Lenin kehitti edelleen agraarikysymystä koskevia marxilaisia katsomuksia. Lenin piti tarkoituksenmukaisena suurten maatilojen pääasiallista säilyttämistä kehittyneissä kapitalistisissa maissa proletarisen vallankumouksen jälkeen, mutta samalla hän huomautti: »Olisi kuitenkin mitä virheellisintä liioitella tai noudattaa kaavamaisesti tätä sääntöä ja luopua siitä, että osa pakkoluovuttajilta pakkoluovutetuista maista jaettaisiin ilmaiseksi seudun pientalonpojistolle ja toisinaan keskivarakkaallekin talonpojistolle.»
- ¹¹¹ Karl Marxin teos *Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850* on sarja aikakauslehdelle »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*» kirjoitettuja artikkeleita, joiden yleisot-

sikkona oli »Vuodesta 1848 vuoteen 1849». Marx antaa teoksessa materialistisen selityksen Ranskan historian kokonaiselle kaudelle ja kehittää proletariaatin vallankumoustahtiikan perusongelmia. Kansanjoukkojen vallankumoustaistelun käytännöllisen kokemuksen pohjalta Marx kehittää teoksessa Luokkataistelut Ranskassa teoriaansa vallankumouksesta ja proletariaatin diktatuurista. Perustellessaan sitä, että työväenluokan on valloitettava poliittinen valta, Marx käytti tässä ensi kerran termiä »proletariaatin diktatuuri» ja osoitti tuon diktatuurin poliittiset, taloudelliset ja ideologiset tehtävät. Marx muotoili teoksessa ajatuksen työväenluokan ja talonpojiston liitosta, jossa johtava rooli on työväenluokalla. Marxin teosta julkaistaessa 1895 Engels lisäsi siihen neljännen luvun, joka sisälsi Ranskan tapahtumille omistetut jaksot Marxin Kolmannesta kansainvälisestä katsauksesta. Engels otsikoi tämän luvun: »Yleisen äänioikeuden lakkauttaminen 1850».

- 112 *Johdannon* Marxin teokseen *Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850* Engels kirjoitti teoksen erilliseen painokseen, joka ilmestyi Berliinissä 1895.

Johdantoa julkaistaessa Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen hallitus kehotti Engelsiä lieventämään hallituksen mielestä liian vallankumouksellista sävyä ja muuttamaan johdannon sanamuotoa varovaisemmaksi. Engels arvosteli puolueen johdon epäröivää asennetta ja pyrkimystä »toimia yksinomaan laillisuuden puitteissa». Engelsin oli kuitenkin pakko ottaa huomioon hallituksen mielipide: oikaisuviedoksia lukiesaan hän jätti pois muutamat kohdat ja muutti joitakin sanamuotoja. Lyhennyksistä huolimatta johdanto säilytti täydellisesti vallankumouksellisen luonteensa. Muutokset ja poisjätöt on tässä laitoksessa osoitettu sivun alareunassa. Säilyneiden oikaisuviedoksien ja johdannon käsikirjoituksen ansiosta voitiin täydellisesti palauttaa alkuperäinen teksti.

Tuona samana vuonna 1895 eräät sosiaalidemokraattisen puolueen johtajat yrittivät tämän johdannon perusteella todistaa, että Engels kannatti kaikissa tapauksissa ainoastaan rauhanoimaista vallan siirtämistä työväenluokan käsiin ja että Engels oli muka »ennen muuta laillisuuden» kannattaja. Tämä sai Engelsin suuttumuksen valtaan ja hän vaati »tämän häpeällisen vaikutelman hälventämistä» ja johdannon julkaisemista aikakauslehdessä »*Neue Zeit*», joka oli Saksan sosiaalidemokraattien teoreettinen äänenkannattaja. Engelsin johdanto julkaistiin 1895 aikakauslehden 27. ja 28. numeroissa.

Engelsin johdannon täydellinen teksti julkaistiin ensi kerran Neuvostoliitossa 1930 kirjassa: K. Marx. *Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850*.

- 113 »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*» (Uusi Reinin lehti. Poliittinen ja taloudellinen yleiskatsaus), aikakauslehti, jonka Marx ja Engels perustivat joulukuussa 1849 ja jota he julkaisivat marraskuuhun 1850; aikakauslehti oli

Kommunistien liiton teoreettinen ja poliittinen äänenkannattaja. Lehteä painettiin Hampurissa. Kaikkiaan ilmestyi 6 numeroa. Lehden julkaisu lakkautettiin Saksan vainotoimenpiteiden ja varojen puutteen vuoksi.

- 114 Tarkoitetaan valtionavustuksia, joita Engels nimittää ironisesti Sachsenwaldissa lähellä Hampuria sijaitsevan Bismarckin maatilan mukaan, jonka oli lahjoittanut Bismarckille Vilhelm I.
- 115 *In partibus infidelium* (kirjaimellisesti: uskottomien maassa), niiden katolisten piispojen arvonimeen liittyvä lisäys, jotka määrättiin vain nimellisesti piispanvirkaan ei-kristillisissä maissa. Tätä sanontaa Marx ja Engels käyttivät usein puhuesaan erilaisista emigranttialituksista, joita muodostettiin ulkomailla välittämättä maassa vallitsevasta tilanteesta.
- 116 Kysymys on kahdesta 1800-luvun alkupuoliskolla toimineesta Ranskan porvariston monarkistisesta puolueesta: legitimisteistä (ks. selitystä 94.) ja orleanisteista.
Orleanistit. Bourbonien hallitsijasuvun nuoremman haaran, Orléansin herttuoiden kannattajat. Orléans-suku hallitsi vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksen ajoilta ja vuoden 1848 vallankumous kukisti sen. Orleanistit valvoivat finanssiylimystön ja suurporvariston etuja.
- 117 Napoleon III:n aikana Ranska osallistui Krimin sotaan (1854—1855), kävi Itävallan kanssa sotaa Italiasta (1859), yhdessä Englannin kanssa soti Kiinaa vastaan (1856—1858 ja 1860), aloitti Indo-Kiinan valloituksen (1860—1861), järjesti aseellisen hyökkäyksen Syyriaan (1860—1861) ja Meksikoon (1862—1867) ja viimein aloitti 1870 sodan Preussia vastaan.
- 118 Engels käyttää termiä, josta oli tullut bonapartistisen toisen keisarikunnan (1852—1870) erään ulkopoliittisen periaatteen ilmaus. Suurvaltioiden hallitsevat luokat käyttivät laajalti tuota ns. kansallisuusperiaatetta ideologisena verhona, jonka taakse ne kätkivät valloitus suunnitelmansa ja ulkopoliittiset seikkailunsa. »Kansallisuusperiaatteella» ei ollut mitään yhteistä kansakuntien itsemääräämisoikeuden tunnustamisen kanssa, vaan sen tarkoituksena oli kansallisuuksien eripuraisuuden kiihottaminen ja kansallisen liikkeen, varsinkin pienten kansojen liikkeen muuttaminen keskenään kilpailevien suurvaltojen vastavallankumouksellisen politiikan aseeksi.
- 119 *Saksan liitto*, joka perustettiin 8. kesäkuuta 1815 Wienin kongressissa, oli Saksan feodaalis-monarkististen valtioiden liitto, joka laillisti Saksan valtiollisen ja taloudellisen pirstoutuneisuuden.
- 120 Saksan ja Ranskan sodan (1870—1871) aikana Ranskan häviön seurauksena syntyi Saksan valtakunta, josta erotettiin kuitenkin Itävalta, mistä johtuikin nimi »piensaksalainen valtakunta». Napoleon III:n tappio antoi syyntekijän Ranskan val-

lankumoukselle, joka syöksi valtaistuimelta Louis Bonaparten ja johti tasavallan pystyttämiseen 4. syyskuuta 1870.

- ¹²¹ *Kansalliskaarti*, Ranskassa ja eräissä muissa Länsi-Euroopan maissa käytetty kansalaisten vapaaehtoinen aseistettu varaväki, jonka päällystö oli valinnallinen. Ensimmäiseksi se perustettiin Ranskaan 1789 porvarillisen vallankumouksen alussa. Vuosina 1870—1871 Pariisin kansalliskaarti, johon Saksan ja Ranskan välisen sodan aikana liittyi laajoja demokraattisia joukkoja, esitti huomattavaa vallankumouksellista osaa. Helmikuussa 1871 perustettu kansalliskaartin Keskuskomitea johti proletariaatin kapinaa 18. maaliskuuta 1871 ja Pariisin kommuunin alkuvaiheessa (28. päivään maaliskuuta 1871) toteutti historian ensimmäisen proletarisen hallituksen tehtäviä. Pariisin kommuunin tukahduttamisen jälkeen kansalliskaarti laskettiin hajalle.
- ¹²² Kärsittyään tappion Saksan ja Ranskan sodassa 1870—1871 Ranska maksoi Saksalle 5 miljardia frangia sotakorvausta.
- ¹²³ *Poikkeuslaki sosialisteja vastaan* saatettiin voimaan Saksassa 21. lokakuuta 1878. Tämän lain mukaan kiellettiin kaikki sosiaalidemokraattisen puolueen järjestöt, työläisten joukkorajit ja työväen lehdistö, takavarikoitiin sosialistista kirjallisuutta ja vainottiin sosiaalidemokraatteja. Työväen joukkoliikkeen painostuksesta poikkeuslaki kumottiin 1. lokakuuta 1890.
- ¹²⁴ Bismarck saattoi voimaan yleisen äänioikeuden 1866 Pohjois-Saksan valtiopäivävaaleja varten ja 1871 yhdistetyn Saksan valtakunnan valtiopäivävaaleja varten.
- ¹²⁵ Engels siteeraa Marxin kirjoittamaa teoreettista johdantoa Ranskan työväenpuolueen ohjelmaan, joka hyväksyttiin 1880 Havren edustajakokouksessa.
- ¹²⁶ *4. syyskuuta 1870* Ranskassa kukistettiin kansanjoukkojen vallankumouksellisen esiintymisen ansiosta Louis Bonaparten hallitus ja julistettiin tasavalta. Valta siirtyi porvarillisen »kansallisen puolustuksen» hallituksen käsiin.
Lokakuun 31. päivänä 1870 blanquillaiset tekivät epäonnistuneen yrityksen nostattaa kapina kansallisen puolustuksen hallitusta vastaan.
- ¹²⁷ *Wagramin taistelu* tapahtui 5. ja 6. heinäkuuta 1809, jolloin Ranska kävi sotaa Itävaltaa vastaan. Tässä taistelussa Napoleon I:n johtamat ranskalaiset joukot veivät voiton arkkiherttua Kaarlen itävaltalaisesta armeijasta.
Waterloon taistelu oli 18. kesäkuuta 1815. Napoleonin armeija murskattiin. Waterloon taistelulla oli ratkaiseva merkitys vuoden 1815 sotateimille, koska se ratkaisi Euroopan suurvaltojen Napoleonin vastaisen liiton lopullisen voiton ja Napoleon I:n keisarikunnan romahduksen.

- ¹²⁸ Engels tarkoittaa Mecklenburg-Schwerinin ja Mecklenburg-Stelitzin herttuakunnissa käytyä herttuavallan ja aateliston välistä pitkäaikaista taistelua, joka päättyi Rostockissa 1755 suoritettuun aateliston perintöoikeuksia koskevan sopimuksen allekirjoittamiseen. Sopimuksessa vahvistettiin aateliston entiset vapaudet ja etuoikeudet ja turvattiin johtava asema säätyjakoisilla maapäivillä; puolet sen maista vapautettiin veroista; määriteltiin liikevaihto- ja elinkeinoveron suuruus ja aateliston osuus valtion menoissa.
- ¹²⁹ Orléansin herttua nousi Ranskan valtaistuimelle Ludwig Filipin nimellä Ranskan vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksen jälkeen.
- ¹³⁰ 5. ja 6. kesäkuuta 1832 oli kapina Pariisissa. Siihen osallistuneet työläiset rakensivat barrikadeja ja puolustautuivat miehuullisesti ja päättävästi.
Huhtikuussa 1834 Lyonin työläiset nousivat kapinaan, joka oli Ranskan proletariaatin ensimmäisiä joukkoesiintymiä. Kapina jota tasavaltalaiset tukivat muissakin kaupungeissa, varsinkin Pariisissa, tukahdutettiin julmasti.
Pariisissa 12. toukokuuta 1839 puhjennut kapinan, jossa vallankumoukselliset työläiset esittivät niin ikään pääosaa, oli järjestänyt A. Blanquin ja A. Barbèsin johtama salainen tasavaltalais-sosialistinen Vuodenaikojen yhdistys. Kapina kukistettiin sotaväen ja kansalliskaartin voimin.
- ¹³¹ Robert Macaire, kuuluisan ranskalaisen näyttelijän Frédéric Lemaitren luoma ja Honoré Daumierin pilakuvissaan ikuistama ovelan liikemiesveijarin henkilöahmo.
- ¹³² *Sonderbund*, Sveitsin seitsemän taloudellisesti takapajuksen katalisen kantonin 1843 solmima erikoisliitto, jonka tarkoituksena oli edistyksellisten porvarillisten uudistusten vastustaminen Sveitsissä sekä kirkon ja jesuiittojen etuoikeuksien puolustaminen. Sveitsin eduskunnan heinäkuussa 1847 tekemä päätös *Sonderbundin* hajottamisesta antoi *Sonderbundille* aiheen aloittaa marraskuun alussa sotateimet muita kantoneja vastaan. Liittohallituksen joukot murskasivat *Sonderbundin* armeijan 23. marraskuuta 1847. *Sonderbundin* aloittaman sodan aikana Pyhään allianssiin kuuluneet Länsi-Euroopan taantumukselliset valtiot — Itävalta ja Preussi — yrittivät sekaantua Sveitsin asioihin kannattaakseen *Sonderbundia*.
- ¹³³ Buzançaisissa (Indren departementissa) keväällä 1847 nälkää näkevät työläiset ja lähikylien asukkaat toimeenpanivat hyökkäyksen keinottelijoiden elintarvikevarastoihin, mikä johti väestön ja sotaväen veriseen yhteenottoon. Buzançaisin tapahtumien vuoksi hallitus ryhtyi ankariin rankaisutoimiin: neljä tapahtumien välitöntä osanottajaa teloitettiin 16. huhtikuuta 1847 ja monet tuomittiin pakkotyövankeuteen.
- ¹³⁴ »*Le National*» (Kansallinen lehti), ranskalainen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1830—1851; porvarillisten tasavaltalaisten

- äänenkannattaja. Vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen muodostuneessa väliaikaisessa hallituksessa tämän suuntauksen huomattavimpia edustajia olivat Marrast, Bastide ja Garnier-Pagès.
- 135 »*La Gazette de France*» (Ranskan lehti), Pariisissa vuodesta 1631 alkaen ilmestynyt päivälehti, 1840-luvulla oli Bourbonien hallitsijasuvun palauttamista kannattaneiden legitimistien äänenkannattaja.
- 136 Ranskan tasavallan olemassaolon alkupäivinä nousi kysymys valtion lipun valinnasta. Pariisin vallankumoukselliset työläiset vaativat valtion lipuksi punaista lippua, joka oli nostettu Pariisin työläisesikaupungeissa heinäkuun kapinan aikana 1832. Porvaristo vaati kolmiväristä (sini-valko-punaista) lippua, joka oli Ranskan lippuna porvarillisen vallankumouksen kaudella 1700-luvun lopulla ja Napoleon I:n aikana. Tämä lippu oli jo ennen vuoden 1848 vallankumousta »National» lehden ympärille ryhmittyneiden porvarillisten tasavaltalaisten tunnusmerkkinä. Työväen edustajien oli pakko suostua siihen, että Ranskan tasavallan kansallislipuksi julistettiin kolmivärinen lippu. Lipputankoon kiinnitettiin kuitenkin punainen ruusuke.
- 137 »*Le Moniteur universal*» (Yleinen tiedonantaja), ranskalainen päivälehti, hallituksen virallinen äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa vuosina 1789—1901. Lehden palstoilla julkaistiin hallituksen asiakirjoja, parlamenttiselostuksia ja muita virallisia aineistoja. Vuonna 1848 lehdessä julkaistiin selostuksia Luxembourgin valiokunnan istunnoista.
- 138 *Jacques le bonhomme* (yksinkertainen Jacques), ranskalaisen talonpojan halveksuva liikanimi, jonka aatelisto oli antanut hänelle.
- 139 Tarkoitetaan Ranskan keisarivallan 1825 myöntämää rahakorvausta ylimystölle, jonka omaisuus takavarikoitiin Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana 1700-luvun lopulla.
- 140 *Latsaronit*, Italian luokka-asemansa menettäneiden ryysyköyhälistöön kuuluvien ainesten haukkumanimi; taantumukselliset monarkistiset piirit käyttivät usein hyväkseen latsaroneja taistelussaan liberaalista ja demokraattista liikettä vastaan.
- 141 Englannissa 1834 hyväksytyn »köyhäinholitolain» mukaan sallittiin vain yksi köyhien avustamismuoto: heidän sijoittamisensa työtaloihin, joissa oli samanlainen järjestys kuin vankiloissa ja pakkotöissä. Työläisillä teetettiin niissä vähätuottoista, yksitoikkoista ja näännyttävää työtä. Kansan keskuudessa työtaloja nimitettiin »köyhien bastiljeiksi».
- 142 15. toukokuuta 1848 kansan mielenosoituksen aikana Pariisin työläiset ja käsityöläiset tunkeutuivat lakiasäättävän kansalliskokouksen istuntosaliin, julistivat kansalliskokouksen hajalasketuksi ja muodostivat vallankumoushallituksen. Kohta

kuitenkin paikalle saapuneet kansalliskaarti ja sotaväki hajottivat mielenosoittajat. Työläisten johtajat (Blanqui, Barbès, Albert, Raspail, Sobrier ym.) vangittiin.

- ¹⁴³ Tarkoitetaan »Journal des Débats» lehden pääkirjoitusta vuoden 1848 elokuun 28. päivän numerossa.

»Journal des Débats politiques et littéraires» (Poliittisten ja kirjallisuusväittelyjen lehti), ranskalainen porvarillinen päivälehti, perustettu Pariisissa 1789. Heinäkuun monarkian aikana oli hallituksen lehtenä, orleanistisen porvariston äänenkannattajana. Vuoden 1848 vallankumouksen aikana lehti ilmensi vastavallankumouksellisen järjestyspuolueen katsomuksia.

- ¹⁴⁴ Lilja oli Bourbonien monarkian heraldinen merkki ja orvokit bonapartistien embleemi.

- ¹⁴⁵ Midaan korvat, ts. aasin korvat, jotka muinaistarun mukaan Apollon kasvatti Fryygian kuninkaalle Midaalle.

- ¹⁴⁶ Bonaparten vastainen lehdistö nimitti *Soulouquen* nimellä Louis Bonapartea. Soulouque oli Haitin presidentti, joka 26. elokuuta 1849 julisti itsensä keisariksi ja tuli kuuluksi julmuudestaan ja turhamaisuudestaan.

Toussaint-Louverture johti Haitin neekerien kumousliikettä, joka oli suunnattu espanjalaisten ja englantilaisten heruutta vastaan 1700-luvun lopulla.

- ¹⁴⁷ *Järjestyspuolue* oli 1848 perustettu konservatiivisen suurporvariston puolue, kahden monarkistisen ryhmäkunnan — legitimistien ja orleanistien — liitto. Vuodesta 1849 aina 2. joulukuuta 1851 suoritettuun vallankaappaukseen saakka oli johdoasemassa toisen valtakunnan lakiasäättävässä kansalliskokouksessa.

- ¹⁴⁸ *Bourgesissa* pidettiin 7. maaliskuuta — 3. huhtikuuta 1849 vuoden 1848 toukokuun 15. päivän tapahtumien osanottajien jutun oikeuskäsittely. Barbès tuomittiin elinkautiseen vankeuteen ja Blanqui sai 10 vuoden vankeusrangaistuksen. Albert, De Flotte, Sobrier, Raspail ja muut tuomittiin eri pituisiksi ajoiksi vankilaan tai karkotukseen siirtomaihin.

- ¹⁴⁹ Kenraali Bréa, joka oli Pariisin proletariaatin heinäkuun kapinaa kukistaneen joukko-osaston komentajana, sai 25. kesäkuuta 1848 surmansa insurgenttien kädestä Fontainebleaun tulliportin luona. Murhan vuoksi mestattiin kaksi kapinan osanottajaa.

- ¹⁵⁰ »*La Démocratie pacifique*» (Rauhallinen demokratia), fourieristien päivälehti, ilmestyi Pariisissa vuosina 1843—1851 Considérantin toimittamana. Illalla 12. kesäkuuta 1849 lehden toimituksen huoneistossa pidettiin vuoripuolueen edustajien kokous.

- ¹⁵¹ »*Le Peuple*» (Kansa) lehden 206. numerossa 13. kesäkuuta 1849 julkaistussa manifestissa Perustuslain ystävien demokraatti-

- nen yhdistys kehotti Pariisin kansalaisia osallistumaan rauhalliseen mielenosoitukseen ja esittämään vastalauseensa toimeenpanovallan julkeiden vaatimusten johdosta.
- ¹⁵² Vuoripuolueen julistus julkaistiin 13. kesäkuuta 1849 »La Réforme» ja »La Démocratie pacifique» lehdissä sekä Proudhonin »Le Peuple» lehdessä.
- ¹⁵³ Marx tarkoittaa paavi Pius IX valiokuntaa, johon kuului kolme kardinaalia ja joka Ranskan armeijaan tukeutuen palautti Roomassa taantumuksellisen valtakomennon Rooman tasavallan kukistamisen jälkeen. Kardinaaleilla oli punainen puku.
- ¹⁵⁴ »Le Siècle» (Vuosisata), ranskalainen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1836—1839; 1840-luvulla se heijasti pikkuporvariston sen osan katsomuksia, joka oli rajoittunut vaatimaan maltillisia perustuslaillisia uudistuksia; 1850-luvulla se oli maltillis-tasavaltalainen lehti.
- ¹⁵⁵ »La Presse» (Lehdistö), Pariisissa vuodesta 1836 ilmestynyt päivälehti; heinäkuun monarkian kaudella oli oppositiossa; vuosina 1848—1849 porvarillisten tasavaltalaisten äänenkannattaja, myöhemmin bonapartistien äänenkannattaja.
- ¹⁵⁶ Kysymyksessä on kreivi Chambord (nimitti itseään Henrik V:ksi), Bourbonien hallitsijasuvun vanhempaa haaraa edustanut Ranskan kruununantovaihtelija. Chambordin vakituksia residenssejä Länsi-Saksassa Wiesbadenin ohella oli Ems.
- ¹⁵⁷ Lontoon lähettyvillä Claremontissa asui vuoden 1848 helmikuun vallankumouksen jälkeen Ranskasta paennut Ludwig Filip.
- ¹⁵⁸ »*Motu proprio*» (omasta aloitteesta), alkusanat paavin erikoismääräyksissä, joista ei neuvoteltu kardinaalien kanssa ja jotka koskivat tavallisesti Kirkkovaltion sisäpoliittisia ja hallinnollisia asioita. Tässä tapauksessa on kysymys paavi Pius IX:n 12. syyskuuta 1849 päiväystä kirjelmästä.
- ¹⁵⁹ Sanat saksalaisen runoilijan Georg Herweghin runosta Aus den Bergen.
- ¹⁶⁰ Jäännös ei pidä paikkaansa: pitäisi olla 578 178 000 eikä 538 000 000. Numerotietoihin on nähtävästi pujahtanut virhe. Se ei silti vaikuta yleiseen johtopäätökseen: kummassakin tapauksessa asukasta kohden jää alle 25 frangin puhdasta tuloa.
- ¹⁶¹ Gardin departementissa pidettiin legitimistiedustaja de Bonin kuoleman jälkeen täydennysvaalit. Vuoripuolueen kannattajien ehdokas Favon, joka sai 20 000 ääntä 36 000:sta, tuli valituksi.
- ¹⁶² Vuonna 1850 hallitus jakoi Ranskan viiteen suureen sotilaspiiriin, minkä seurauksena Pariisi ja sen lähiedartementit joutuivat neljän muun, mitä kiihkeimpien taantumusmiesten johtaman sotilaspiirin ympäröimäksi. Tasavaltainen lehdistö

- nimitti noita piirejä paššalikeiksi korostaen siten noiden taantumuksellisten kenraalien rajoittamattoman vallan ja turkkilaisten paššojen despoottisen vallan samankaltaisuutta.
- ¹⁶³ Tarkoitetaan presidentti Louis Bonaparten 31. lokakuuta 1849 lakiasäättävälle kansalliskokoukselle lähettämää kirjelmää, jossa hän ilmoitti erottaneensa ministeri Barrotin ja muodostaneensa uuden ministeristön.
- ¹⁶⁴ 10. marraskuuta 1849 päivätyssä kirjelmässään vasta virkaan nimitetty Pariisin poliisiprefekti Carlier kehotti perustamaan »sosialisminvastaisen sosiaalisen yhdistyksen uskonnon, työn, perheen, omaisuuden ja hyväaikeisuuden» suojelemiseksi.
- ¹⁶⁵ »*Le Napoléon*» (Napoleon), Pariisissa 6. tammikuuta — 19. toukokuuta 1850 ilmestynyt päivälehti.
- ¹⁶⁶ *Vapauden puut* istutettiin Pariisin kaduille helmikuun vallankumouksen voiton jälkeen 1848. Vapauden puiden — tavallisesti tammien tai poppeleiden — istuttamisesta oli Ranskassa tullut perinnäistapa jo 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella, ja konventti oli aikoinaan vahvistanut sen päätöksellään.
- ¹⁶⁷ *Heinäkuun patsasta*, joka pystytettiin Bastiljin aukiolle Pariisiin 1840 vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksessa kaatuneiden muistoksi, on vuoden 1848 helmikuun vallankumouksen jälkeen koristettu eternelliseppelein.
- ¹⁶⁸ De Flotte, Blanquin kannattaja ja Pariisin vallankumouksellisen proletariaatin edustaja, sai 15. maaliskuuta 1850 piteidyissä vaaleissa 126 643 ääntä.
- ¹⁶⁹ *Koblenz*, kaupunki Länsi-Saksassa; 1700-luvun Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana oli vastavallankumouksellisten emigranttien keskuksena.
- ¹⁷⁰ Vuonna 1797 Englannin hallitus julkaisi erikoisen asiakirjan pankkirajoituksista, jossa säädettiin pankkisetelien pakko-kurssi ja kiellettiin pankkisetelien vaihto kultaan. Pankkisetelien vaihto kultaan uusiutui vasta 1819.
- ¹⁷¹ *Linnakrelveiksi* (burggrafeiksi) nimitettiin lakiasäättävän kansalliskokouksen uuden vaalilain luonnosta laativaan valiokuntaan kuuluneita orleanistien ja legitimistien seitsemäätoista päämiestä heidän epäoikeutettujen valtapyyteidensä ja taantumuksellisten pyrkimystensä vuoksi. Liikanimi on lainattu Victor Hugon historiallisesta draamasta *Les Burgraves*, jossa kuvataan keskiaikaista Saksaa, missä burggrafeiksi sanottiin keisarin nimittämiä kaupunkien ja maakuntien johtajia.
- ¹⁷² »*L'Assemblée nationale*» (Kansalliskokous), ranskalainen monarkistis-legitimistinen päivälehti, joka ilmestyi Pariisissa 1848—1857. Vuosina 1848—1851 heijasti kahden dynastisen puolueen — legitimistien ja orleanistien — yhteenliittymistä kannattaneiden piirien katsomuksia.

- ¹⁷³ »*Le Constitutionnel*» (Perustuslaillinen lehti), ranskalainen porvarillinen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1815—1870. 1840-luvulla oli orleanistien maltillisen siiven äänenkannattaja; vuoden 1848 vallankumouksen kaudella heijasti Thiersin ympärille ryhmittyneen vastavallankumouksellisen porvariston katsumuksia; joulukuussa 1851 suoritetun vallankaappauksen jälkeen oli bonapartistien lehti.
- ¹⁷⁴ »*Baiser Lamourette*» (Lamouretten suudelma) on vihjaus Ranskan 1700-luvun lopulla tapahtuneen porvarillisen vallankumouksen aikaiseen tunnettuun episodiin. Lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen Lamourette ehdotti 7. heinäkuuta 1792 lopettamaan kaikki puolueriidat veljelliseen suudelmaan. Hänen kehotustaan noudattaen vihamielisten puolueiden edustajat heittäytyivät syleilemään toisiaan, mutta kuten saattoikin odottaa, tuo kaksinaamainen »veljellinen suudelma» unohdettiin jo seuraavana päivänä.
- ¹⁷⁵ »*La Pouvoir*» (Valta), Pariisissa 1849 perustettu bonapartistien lehti; tällä nimellä se ilmestyi kesäkuusta 1850 tammi-kuuhun 1851.
- ¹⁷⁶ Ranskan tasavallan perustuslain 32. pykälä edellytti, että lakiasäättävän kansalliskokouksen istuntojen väliseksi kaudeksi valittaisiin vakituinen valiokunta, jonka kokoonpanoon kuuluisi 25 edustajaa ja kansalliskokouksen toimikunta. Valiokunnalla oli oikeus kutsua tarpeen vaatiessa koolle lakiasäättävä kansalliskokous. Vuonna 1850 tähän valiokuntaan kuului tosiasiaa 39 henkilöä: 11 toimikunnan jäsentä, 3 kvestoria ja 25 valittua jäsentä.
- ¹⁷⁷ Tarkoitetaan niin sanottua Wiesbadenin manifestia eli lakiasäättävän kansalliskokouksen legitimistien ryhmäkunnan sihteerin de Barthélemy'n Wiesbadenissa 30. elokuuta 1850 kreivi Chambordin toimeksiannosta laatimaa kiertokirjettä. Kiertokirjeessä kartoitettiin legitimistien politiikka heidän valtaantulonsa varalta; kreivi Chambord julisti, että »hän kieltäytyy virallisesti ja kategorisesti vetoamasta kansaan, sillä tuollainen vetoaminen merkitsisi luopumista perinteellisen monarkian suuresta kansallisesta periaatteesta». Tämä julistus aiheutti lehdistökiistan kansalliskokouksen jäsenen La Rochejaqueleinin johtamien monarkistien esitettyä vastalauseensa,